

XV

sønderjyllands kunstmuseum og tønder museum

- et dobbeltmuseum i grænselandet

af museumsleder inger lauridsen,
tønder museum
og museumsleder ove mogensen,
sønderjyllands kunstmuseum

Da man ved amtsreformen i 1970 nedlagde det tidligere Tønder Amt og flyttede den sønderjyske amtslige administration til Aabenraa, besluttede det nydannede amt, at et regionalt kunstmuseum i Sønderjylland skulle opføres i tilknytning til Tønder Museum. Tønder fik derved et dobbeltmuseum, der dels skulle vise det gode sønderjyske håndværk – kunstindustrien i Sønderjylland – dels præsentere nordeuropæisk og nordisk kunst fra det 20. århundrede. Siden har de to museer fungeret som et reelt dobbeltmuseum, selvom Sønderjyllands Kunstmuseum er et rent amtsligt museum, mens Tønder Museum i lighed med de øvrige kulturhistoriske museer i Sønderjyllands amt drives af amt og kommune i fællesskab.

Mange danske museer, der fik tilknyttet kunstmuseer i tidens løb, har været lignende dobbeltmuseer, men de fleste steder har man inden for de seneste 25-30 år valgt at skille de to typer museer. Diskussionen om Museerne i Tønders fælles fremtid dukkede også op i Tønder omkring 1990, men vi, der dengang var nyansatte ved hvert vort museum, besluttede, at vi ville arbejde videre ud fra den grundlæggende opfattelse, at museumsgæster fortsat skulle opleve koblingen mellem kunsten og kunstindustrien i Tønder.

fra vandtårn til wegnertårn

Det første projekt, hvor de to museers fælles fremtid blev manifesteret, var ombygningen og renoveringen af vandtårnet i Tønder. Vandværket med vandtårn, der er placeret på museumsområdet, blev i 1989 overdraget til Museerne i Tønder fra Tønder kommune, der ikke længere havde anvendelse for tårnet og værket. Det var med denne gave fra byen mere end oplagt at begynde at medtænke vandtårnet som en del af det samlede museumskompleks. Gennem entusiastisk vejledning fra Ny Carlsbergfondets direktør, Hans Edvard Nørregård-Nielsen og kunstmuseet Louisianas direktør, Knud W. Jensen, fik Museerne i Tønder udarbejdet et projekt til en renovering og udbygning af det samlede museum ved arkitekt MAA Niels Frithiof Truelssen, Svendborg.

Den første etape af dette større projekt var netop en renovering og ombygning af Tønder vandtårn til udsigtstårn og til en permanent udstilling af de bedste af møbelarkitekten Hans J. Wegners stole.

A. P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal bekostede hele denne første etape og har efterfølgende bekostet en formidling af stolene på

vandtårnets otte dæk. Inga og Hans J. Wegner skænkede en omfattende stolesamling til museerne. At Museerne i Tønder valgte at sammenkæde udsigtstårnet med Hans J. Wegners værk har været et rigtigt valg. Dels kan Hans J. Wegners stole i lige høj grad begrundes ud fra deres karakter af at være moderne dansk design, dels kan Wegners livsværk ses som en videreførelse af det gedigne tønderske håndværk, idet Wegner selv vedkender sig sin arv fra føde- og lærebyen Tønder. I dag besøges tårnet ved Museerne i Tønder både som en integreret del af et museumsbesøg og af kendere af dansk møbel-design, og tårnet bliver i meget høj grad anvendt til det ganske enkle at komme op for at se ud over en by og et landskab. Tårnets placering på kanten af byen og marsken understreger dette.

ny adgang til museerne i tønder og ny forhal

Anden etape af museumsbyggeriet i Tønder var en større forhal med bedre publikums-faciliteter. Det var Brødrene Hartmanns Fond, der trådte til og bekostede dette forhalsbyggeri, der, foruden selve forhallen med dens inventar også indebar elevator-adgang til fem af de mange niveauer i det sammenbyggede museumskompleks. I forbindelse med forhallens færdiggørelse blev der mulighed for at indrette et pauserum med kaffeautomat på balkonen over selve indgangen. Samtidig med forhallen og æn-

Museerne i Tønder set fra syd-vest med Wegnertårnet, den gamle kunstmuseumsbygning og Rotunden med den nye kunstmuseumsfløj. I forgrunden ses bøgehækmarkeringen af Tønder slot. Foto: Simon Lautrop.

dringen af adgangen til Museerne i Tønder indrettede Tønder kommune en plads mellem de to offentlige bygninger, således at der er blevet skabt et egentligt byrum mellem de to institutioner.

renovering af tønder museums sølvkammer

En af Tønder Museums væsentligste genstandsområder har siden 1940'erne været museets sølvsamling. Museets første professionelle leder, Sigurd Schoubye, anvendte mange års forskning og stor kreativitet på at bestemme og identificere de Tønderske mestermærker, og han erhvervede sig i 1961 en doktordisputats på netop dette emne.

I forbindelse med ombygningen af forhallen var det, af sikkerhedsmæssige grunde, nødvendigt at nedpakke hele sølvsamlingen. Denne nedpakning affødte ideen til ved samme lejlighed at skabe et projekt til en egentlig renovering af sølvkammerets interiør. En forhåndshenvendelse til Ny Carlsbergfondet godtgjorde, at Fondet kunne være interesseret i at modtage en ansøgning fra Tønder Museum, men at man gerne ville pege på en arkitekt til en sådan interiøropgave: arkitekt Gorm Lindum, Farum. I et tæt samarbejde med Tønder Museum udarbejdede Gorm Lindum et forslag til nye montrer, der i størrelse ikke afveg fra de tidligere, bortset fra, at man i dag ikke går gennem sølvkammeret, men i stedet går ind og ud gennem én døråbning. Denne løsning blev valgt, fordi det var Tønder Museums ønske at skabe en forventning ved besøget i sølvkammeret, der bedst kan lignedes med børns spændte forventning juleaften, når de venter i mørket uden for stuen, hvor juletræet tændes.

Montrerne blev monteret med en fiberbelysning, der er placeret således, at alle udstillede genstande bliver lige godt belyst. Denne belysningsmåde er valgt for at understrege de mange lokale sølvgenstandes unikke karakter, hvor alle tingene i princippet har lige stor værdighed. Der udvikledes en meget smuk skiltning, hvor mestre og mestermærker indgraveredes i akrylstave, således at enhver museumsgæst i dag selv kan gå på mestermærkejagt med egne arvestykker af Tøndersølv. Endelig blev sikkerheden i sølvkammeret øget, således at niveauet berettiger Tønder Museum til at få uddeponeret danefæ fra Nationalmuseet. Denne mulighed har Tønder Museum gjort brug af fra 1998-1999, idet en stor samling af renæssancemønter, der blev fundet i 1985 lidt nord for Tønder, har været vist i sølvkammeret i et år.

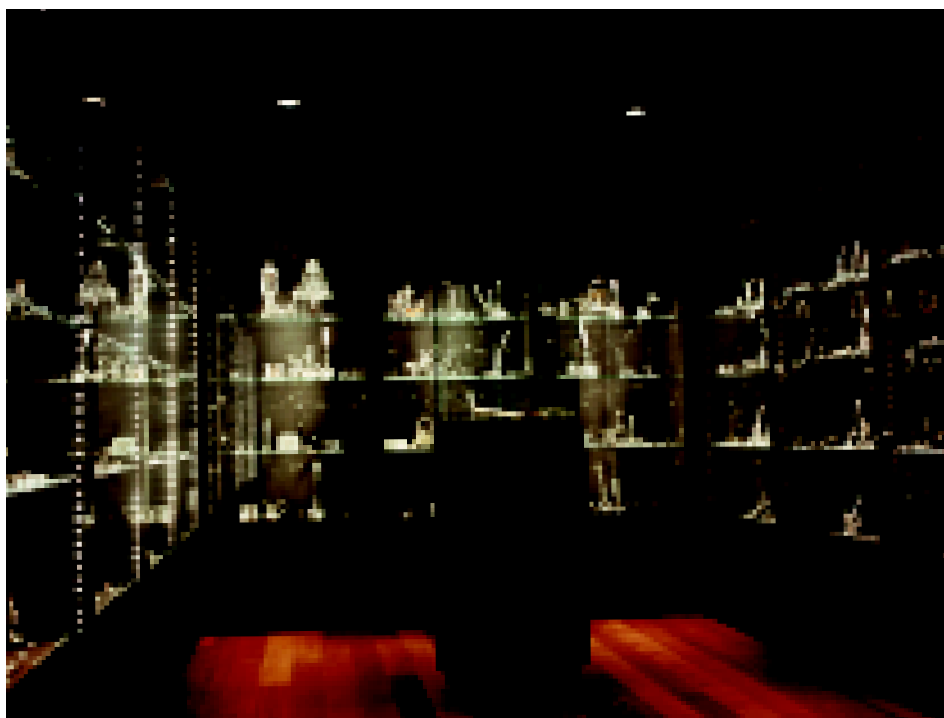
Ny Carlsbergfondet gjorde virkeliggørelsen af det ovenfor omtalte sølvkammerprojekt mulig, idet Fondet bekostede 3/4 million kroner til renoveringen, hvilket var langt det største beløb. Men også Bikubenfonden ønskede at støtte sølvkammeret med et beløb. Sølvkammeret blev genindviet efter endt renovering i oktober 1997. For Tønder Museum har nyindretningen af sølvkammeret betydet, at museet midt i det store, samlede byggeprojekt, hvis største del var en ny kunstmuseumsfløj, kunne skabe en ny attraktion i de bestående rammer. Netop dette er centralt for et provinsmuseum og viser retningen for nye tiltag og projekter. De færreste tiltag indebærer jo nybygninger, men er nytænkning og ny kreativitet i de vante omgivelser. At Ny Carlsbergfondet støttede Tønder Museum i dette, har betydet overordentlig meget for museet. I skrivende stund kan det tilføjes, at Ny Carlsbergfondet netop har bevilget endnu 350.000 kr. til den endelige finish, som Tønder Museums sølvkammer mangler: en større sikring mod støv, samt til en "udvidelse" af sølvkammeret til forrummet, der fra forhallen fører til sølvkammeret. Denne nye del vil blive færdig inden museets højsæson, år 2000.

en sølvsmeds barokskab fra 1777

Som en understregning af, at Ny Carlsbergfondet har haft bevågenhed over for Tønders sølvsmede bør nævnes, at Fondet for seks år siden støttede Tønder Museum i købet af et linnedskab, der for første gang blev udbudt til salg gennem en lokal antikvitetshandler. Skabet, der er udført i en stilblandet barok, formodentlig af en lokal snedker, bærer under den svejfede top spejlmonogrammet ACB samt årstallet 1777. Det, at spejlmonogrammet ikke bærer en kvindes initialer, der ville indeholde et D for -datter, gør, at skabet må have været fremstillet til en mand, og formodentlig en skattebetalende borger i Tønder. Den eneste borger i Tønder i 1777, der kan stemme overens med spejlmonogrammet bogstaver, er Andreas Christian Boetewadt, der var sølvsmedemester i Tønder fra 1767 til 1815. Morsomt at tænke på, at linnedskabet måske har tilhørt denne første af den navnkundige sølvsmedeslægt i Tønder. Formidlingsmæssigt vælger museet at fortælle denne version af en museumsgenstands historie, indtil den evt. bliver miskrediteret.

Fra et af vandtårnets
udstillingsdæk med
Wegner-stole og tilhørende
konstruktionstegninger.
Foto: Simon Lautrop.

Sølvkammeret i Tønder
Museum, renoveret og
ombygget 1997 for midler
skænket af Ny Carlsberg-
fondet og Bikubenfonden.
Arkitekt på sølvkammeret
var Gorm Lindum, Farum.
Foto: Karen Ahrenkiel.

det ny sønderjyllands kunstmuseum

Sønderjyllands Kunstmuseum blev indviet i 1972 som den sønderjyske landsdels hovedmuseum for kunst. Museet fik dengang til huse i en ny tværføj tegnet af arkitekterne Peter Koch og Niels Rode-Møller. Samtidigt blev indrettet en ny indgangsvestibule samt foredragsrum og kontorer fælles med Tønder Museum. Det samlede museumskompleks var placeret på Slotsbanken og udgjordes af porthuset til det i 1750'erne nedrevne Tønder Slot, arkitekt Laurits Thaysens museumsbygning fra 1923 og kunstmuseumsfløjen. Tilsammen fremstod en harmonisk arkitektonisk helhed, hvor kulturhistorien og kunsthistorien indgik i en frugtbar dialog.

I forbindelse med opførelsen af kunstmuseet foretog Nationalmuseet en udgravning af slotsområdet, ledet af arkitekt Johannes Hertz. Udgravningen fastlagde slottets udstrækning, der blev markeret med bøgehække. Omkring museerne på Slotsbanken har ud over vandværket også været placeret et elværk med tilhørende gode og spændende industribygninger. Efter elværkets udflytning fra Slotsbanken blev elværkshallen i 1976 ombygget og indlemmet som særudstillingsbygning for kunstmuseet.

Op gennem 1980'erne øgedes interessen for museer. Flere og flere mennesker benyttede museernes tilbud, større udstillinger blev arrangeret, koncerter, foredrag m.m. blev i stigende omfang afholdt på museet og stillede efterhånden nye krav til museernes indretning, såvel til udstillingsforholdene som til publikumsfaciliteterne. Kunstmuseumsbygningen fra 1972 og elværkshallen kunne ikke længere opfylde disse krav og affødte dermed 3. etape i de to museers udbygningsprojekt: opførelsen af en ny udstillingsbygning til kunsten. Den nye kunstmuseumsfløj opførtes på arealet nord for slotsmarkeringen efter nedrivning af den gamle elværkshal. Elværksbygningen, der i mange år havde tjent som særudstillingsbygning for kunst-udstillinger og ligeledes, i sine sidste år, som lokalitet for Tønder Museums særudstillinger, kunne vanskeligt indpasses i en udvidelse af kunstmuseet. Dertil var bygningen for nedslidt og uhensigtsmæssigt indrettet.

Den 20. marts 1999 kunne kunstmuseet indvie sin nye udstillingsbygning, der i realiteten betyder, at Sønderjylland har fået et nyt kunstmuseum. Det nye museum på ca. 2000 m² rummer to store udstillingshaller, seks udstillingsatelier og to mindre udstillingskabinetter, samt biograf,

samlingsrum og forhal med boghandel. Museet er indrettet som en "udstillingsmaskine", hvis rumfordeling og indretning skaber særdeles gunstige præsentationsmuligheder for moderne kunst.

I arkitekt Niels Frithiof Truelsens regi er der opført en ny udstillingsfløj, som harmonerer fortræffeligt med de gamle museumsbygninger, og som på vellykket vis forbinder renfærdig æstetik med funktionalitet. I de høje og klart konciperede rum kan kunstværkerne uindskrænket komme til deres ret i en atmosfære af saglighed, og der er skabt gode faciliteter for publikum i form af café-område, boghandel, biograf m.m.

Det lå klart fra starten, at ønsket var en udstillingsbygning, der så vidt muligt kunne huse alle former for kunst både små og store formater, men også film, videokunst og installationskunst. Huset skulle være funktionelt og fleksibelt og rumme såvel store som små rum. Hensigten var ligeledes at gøre udstrakt brug af dagslyset, ligesom arkitekturen ikke måtte dominere kunstværkerne. Der skulle hvile en kontemplativ stemning omkring kunstværkernes præsentation. En "støjende" arkitektur, hvor kunsten vanskeligt kunne påkalde sig opmærksomheden, var ikke ønskelig. Uden kunst skulle bygningen så at sige virke tom. Sunde og naturlige byggematerialer skulle være kendetegnende, så en venlig og imødekommende atmosfære kunne opnås.

Bygningen er indrettet med flytbare skillevægge, der hurtigt og enkelt kan sektionere udstillingshallerne i rumdannelser, der passer til den aktuelle udstilling. Udstillingslokalerne betjenes af et specielt udviklet ovenlys, der giver lokalene en enestående udnyttelse af dagslysindfaldet. Lysniveauet kan ved hjælp af mørklægningsautomatik og styring af elektrisk lys indstilles, som det måtte være nødvendigt i forhold til den udstillede kunst. Gulvene er belagt med ludbehandlede træklodser, der sammen med de højloftede rum med buede lofter og det forunderlige dagslysindfald fra taget giver udstillingslokalerne en atmosfære, der bedst kan betegnes som en fusion mellem en fabrik og et kirkerum.

Bevillinger fra "Tønderhus Fond" og "Sydbanks Fond" skabte mulighed for kvalitetsmøblement i såvel samlingsrum og biograf som forhalsområdet. Valget faldt naturligt på møbler af Hans J. Wegner, der med deres lyse træsorter smukt indgår i bygningen, og som skaber sammenhæng med de to museers Wegner-udstilling i vandtårnet.

En helt speciel bygning, rotunden, danner overgang fra det gamle museumskompleks til det nye kunstmuseum. Denne arkitektoniske ouverture har sit forbillede i Pantheon i Rom. Bygningen er tænkt til multimediale kunstinstitutioner, der enten knytter sig til den markante arkitektur i rotunden eller knytter sig til det emne, den aktuelle udstilling behandler. Rotundens åbne hul i taget, der sætter publikum i direkte kontakt med naturens årstider, fungerer samtidig som et flertydigt kunstnerisk udsagn i dialog med rummet. Veluxfonden af 1981 bekostede denne del af museernes byggeprojekt. Oprindeligt var det tanken, at billedkunstneren Svend Wiig Hansen skulle have udført en monumental skulptur med titlen "Katedralen" til permanent placering i rotunden.

Wiig Hansen døde i 1997, og det var derfor ikke muligt at realisere projektet.

Museer er ikke kun steder til opbevaring og erindring, men i høj grad også diskussionsfora, som forholder sig kritisk til vor nutid. Den opløsning af traditionelle grænser og identiteter, som ses alle vegne, har også endegyldigt sat spørgsmålstegn ved de klassiske æstetiske begreber. Kunst er i vore dage hævde og påstand og udfordrer mere end nogensinde til diskussion og klarlæggelse af den kontekst, den befinder sig i. Især er museer for moderne kunst opfordret til at arbejde konceptionelt og at tage deres formidlingsopgave alvorligt. Sønderjyllands Kunstmuseum har

Udstillingshal 1 med flytbare skillevægge og ovenlysindfald i Sønderjyllands Kunstmuseums nye udstillingsbygning tegnet af arkitekt Niels Frithiof Truelsen, Svendborg.
Foto: Karen Ahrenkiel.

som mål for fremtiden at profilere sig som et forum for nordisk kunst i det 20. og snart også i det 21. århundrede. På baggrund af modermuseet, Tønder Museums fornemme samlinger af sønderjysk kunsthåndværk bl.a. omfattende sølvsamlingen, den store flisesamling, kniplingerne og møbelsamlingen fremstår dermed et museumskompleks, der supplerer hinanden, og som med en bred appel har rod i det lokale og det internationale.

Den geografiske beliggenhed ved den dansk-tyske grænse byder på særdeles gode forudsætninger for etablering af en grænseoverskridende dialog. Formidling af nordisk kunst i Tønder vil uden tvivl appellere til et tysk publikum, som har et overraskende lille kendskab til den nordiske kunstscene. Museet har indledt et samarbejde med Museumsberg i Flensburg og Richard Haizmann-museet i Niebüll. Enkelte af de kunstnere, der vises på udstillinger i Tønder, vil også blive vist i enten Flensborg eller Niebüll. Således er udstillinger med Per Kirkeby, Kehnet Nielsen og Merete Barker hidtil blevet arrangeret af Sønderjyllands Kunstmuseum til visning på den anden side af landegrænsen.

Kunstmuseets åbningsudstilling i det nye kunstmuseum "Facetter af Nordeuropæisk Kunst" havde til hensigt at præsentere en række af Nordeuropas forskellige billedkunstneriske udtryksformer i det 20. århundrede. Senere udstillinger vil fortsat beskæftige sig med mødet mellem historien og vor egen tid i form af udstilling af ældre kunst og af samtidskunst og på længere sigt danne brikker til en mosaik, som genspejler de karakteristiske træk ved nordeuropæisk kunst. Sønderjyllands Kunstmuseum vil undersøge "stedets ånd" i et europæisk randområde, som kunsthistorisk set først tiltrak sig større opmærksomhed omkring år 1900 og fremefter. Kan der hinsides tvivlsomme mytologiseringer fremdrages et specifikt vokabular af udtryksformer i den nordeuropæiske kunst, som også i vore dage har bestandighed?

Udstillingen "Facetter af Nordeuropæisk Kunst" tematiserede de vigtigste kunstbevægelser i Norden i dette århundrede. Udstillingen omfattede bl.a. værker af Emil Nolde, August Strindberg, Vilhelm Lundstrøm, Asger Jorn, Samuel Joensen-Mikines, Svend Wiig Hansen, Per Kirkeby, Olav Christopher Jenssen, Ola Billgren, Kehnet Nielsen, Kain Tapper, Sigurdur Gudmundsson og Gerhard Richter. Efterfølgende vil museet tilrettelægge en række udstillinger, hvis overordnede mål er at undersøge aspekter af det mentale rum, det 20. århundredes nordeuropæiske kunst udgør. I forbindelse med denne udstillingscyklus vil emner

som bl.a. "Melankoli", "Nordeuropæiske landskaber og elementernes (ild, vand, jord og luft) kulturhistorie", "Det nordiske menneske", "Metropol og provins – by og land" blive bearbejdet. Ud over disse tematisk anlagte udstillinger vil der blive vist udstillinger med betydende enkeltkunstnere fra den nordeuropæiske region.

Udgangspunktet for temaudstillingerne vil være værker af klassiske kunstnere, der vil blive kontrasteret med yngre samtidskunstnere. På denne måde er det hensigten, at historien og fremtiden træder i dialog, således at publikum får mulighed for at stifte bekendtskab med det 20. århundredes forskellige udtryksformer med særligt henblik på de fremherskende nordeuropæiske tendenser. Udstillinger med nordisk kunst har hidtil først og fremmest beskæftiget sig med landskabsmaleriet, både hvad angår den blotte registrering af et specifikt landskab, og hvad angår en bearbejdning af følelsesmæssige oplevelser af et landskab. Også i den planlagte udstillingscyklus spiller forholdet til naturen en afgørende rolle, men nordens kultur vil ligeledes blive vægtet. Eksempelvis vil en udstilling som "Metropol og provins – by og land" flytte fokuseringen fra naturen til kulturen, og den, i forhold til Vesteuropa, forsinkede urbaniseringsproces i Norden vil blive behandlet. Stilhed, ekspression, romantik, evig eksistentiel tvivl, uopfyldte længsler, melankoli, tungsind, galskab, skyldfølelse og splittethed hører til det vokabular, som den nordiske kunst altid bliver forbundet med.

Ikke blot i udstillingssammenhæng vil museet fokusere på den nordeuropæiske kunstscene, men også i opbygningen af egen kunstsamling. Det er museets intention i de kommende år at etablere en basissamling, der belyser væsentlige aspekter af den nordeuropæiske kunst. Sønderjyllands Kunstmuseum har gennem mange år været kendt for sin samling af dansk surrealisme fra 1930'erne og 40'erne med centrale værker af bl.a. Wilhelm Freddie og Vilhelm Bjerke Petersen. Denne samling vil få sin permanente udstilling i en udstillingssal i den gamle kunstmuseumsbygning. Det nye udstillingshus vil blive helliget det nordiske med afsæt i væsentlige værker af bl.a. Vilhelm Lundstrøm, Harald Giersing, Edvard Weie, Jens Søndergård, Oluf Høst og Emil Nolde, alle tidligere skænket af Ny Carlsbergfondet. Der er hermed tale om en ny-orientering, hvor museet i de kommende år vil koncentrere sig om den nordeuropæiske kunst gennem anden halvdel af det 20. århundrede og samtidskunsten.

Ved indvielsen af den nye kunstmuseumsbygning modtog Sønderjyllands Kunstmuseum en storstilet gave fra Ny Carlsbergfondet. Værker af Asger Jorn, herunder den eminente farvetræsnitserie fra 1971 "Etudes et Surprises" og det sene værk "Le Monde blanc" malet i 1972, dertil værker af Markus Lüpertz, den finske billedhugger Kain Tapper, Raffael Rheinsberg fra Tyskland, Kehnet Nielsen, Merete Barker og Troels Wörsel er tilfaldet museet. Denne store donation har givet museets samling et meget væsentligt løft og er et vægtigt bidrag til de videre bestræbelser for opbygningen af den nordeuropæiske samling. Museet er Ny Carlsbergfondet stor tak skyldig.

Museerne i Tønder står her ved indgangen til et nyt århundrede i nye tidssvarende lokaliteter med et museumskoncept byggende på et samspil mellem et kulturhistorisk og kunsthistorisk museum, der rummer frugtbare museale muligheder såvel indsamlings-, forsknings- som formidlingsmæssigt.

Interiør fra udstillingsatelier med træskulpturer af den finske billedhugger Kain Tapper og Kehnet Niensens maleri "Elegies of Darkness II". 1995. 275 x 457 cm. Maleriet er skænket Sønderjyllands Kunstmuseum af Ny Carlsbergfondet i 1999. Foto: Karen Ahrenkiel.